
Statistieken

Statistieksprokkels

Europa breidt uit, een blik op de arbeidsmarkt van de Oost-Europese kandidaat-leden

Funck B., Pizzati L. (2002), *Labor, employment, and social policies in the EU enlargement process. Changing perspectives and policy options*, World Bank, Washington D.C., 406 p.

Dertien landen hebben zich kandidaat gesteld om toe te treden tot de Europese Unie. Het merendeel hiervan bevindt zich in Centraal- en Oost-Europa: Bulgarije, Tsjechië, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Polen, Roemenië, Slovakije en Slovenië.¹ De voorbereidingen tot toetreding omvatten diepgaande besprekingen, maar vragen ook om uitvoerig, vergelijkbaar en up-to-date statistisch materiaal. Dit artikel geeft een beeld van de situatie van de arbeidsmarkt in de Centraal- en Oost-Europese landen en laat zien dat vele problemen waarmee zij geconfronteerd worden ook in de huidige lidstaten voorkomen, zij het in uitvergroete versie.

Productieniveau

Centraal- en Oost-Europa bevinden zich het laatste decennium in een *veranderende economische omgeving*, gekenmerkt door een verval van de traditionele industrieën en een opkomst van de dienstensectoren. In de beginfase van deze transitie (eind jaren '80) stond dit voor bijna alle Centraal- en Oost-Europese landen gelijk aan een *inkrimping van de productie*. Polen herstelde zich relatief snel

(vanaf 1992), terwijl Litouwen en Letland zich slechts in 1996 herstelden. In 2000 oversteegen Polen, Slovenië, Hongarije en Slovakije hun productieniveau van de pre-transitionele periode, daar waar Tsjechië nog steeds op het niveau van 1990 meedraait. Deze ongelijke evoluties dragen ertoe bij dat het bruto binnenlands product per hoofd van de bevolking sterk verschilt naargelang het land. Zo presteren Slovenië, Tsjechië en Hongarije het best, zij het nog steeds onder het EU-15-gemiddelde. Slovakije, Polen en Estland behoren tot de middenmoot van de Centraal- en Oost-Europese regio en Letland, Litouwen, Roemenië en Bulgarije sluiten het lijstje af.

Arbeidsmarkt

De totale bevolking van de 10 kandidaat-lidstaten in Centraal- en Oost-Europa bedroeg 104,4 miljoen

inwoners in 2000. Polen en Roemenië zijn de landen met het grootste aantal inwoners: samen nemen ze maar liefst 60% van de totale bevolking voor hun rekening. *Het voorbije decennium nam de bevolking af* met 1,7 miljoen. Tot 1993 was vooral migratie tijdens de beginfase van de transitie hiervoor verantwoordelijk: men week uit omwille van de slechte economische situatie. Na 1993 is de afname ook te verklaren door natuurlijke demografische processen.

De *bevolking op beroepsactieve leeftijd, tussen 15 en 64 jaar, steeg* tot gemiddeld twee derde van de totale bevolking in Centraal- en Oost-Europa sinds 1993. Ook het aandeel 65-plussers nam toe, zoals in de meeste West-Europese landen. Vooral Bulgarije, Tsjechië en Hongarije kampen met een sterk vergrijzende bevolking. Het aandeel kinderen tot 14 jaar daarentegen daalde.

Tabel 1.

Activiteitsgraad en werkzaamheidsgraad in Centraal- en Oost-Europa (2000).

	Activiteitsgraad	Werkzaamheidsgraad
EU-15	69,0	63,3
België	65,2	60,5
Vlaams Gewest	66,8	63,9
Bulgarije	61,6	51,5
Estland	70,0	60,6
Hongarije	59,9	55,9
Letland	68,0	58,2
Litouwen	71,5	60,1
Polen	66,2	55,1
Roemenië	69,6	64,2
Slovakije	69,6	56,3
Slovenië	67,4	62,7
Tsjechië	71,2	64,9

Bron: Eurostat, Europese Commissie 2000, Steunpunt WAV.

Samen met de dalende werkgelegenheid zorgen al deze demografische gegevens, voor een *negatieve trend in de activiteitsgraden* (berekend als het aandeel van de beroepsbevolking in de bevolking op arbeidsleeftijd). Redenen hiervoor zijn legio:

een toename in het aantal bruggepensioneerden, een afname van het aantal werkende 65-plussers, een stijgend aantal ontmoeidigde werklozen die niet langer actief naar werk zoeken, het toenemend aantal werklozen dat terugkeert naar de schoolbanken en een groeiende werkgelegenheid in de informele sector. Vooral Bulgarije, Hongarije en Polen lieten een sterke daling in activiteitsgraad optekenen. Ondanks de algemene neerwaartse evolutie, komen de *Centraal- en Oost-Europese landen in 2000 positief naar voor in vergelijking met de EU-15*: alle kandidaat-lidstaten behalve Polen, Hongarije en Bulgarije kennen hogere activiteitsgraden dan gemiddeld in de EU.

Ook de *werkzaamheidsgraad* (berekend als het aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd) *evolueerde negatief* in de Centraal- en Oost-Europese landen, behalve in Hongarije, Slovenië en Letland. De Hongaarse werkzaamheidsgraad daalde tot 1997 om zich vervolgens tussen 1998 en 2000 te herpakken. In alle Centraal- en Oost-Europese landen zijn er meer mannen werkzaam dan vrouwen, toch is de gender gap er kleiner dan in de meeste EU-landen. Met uitzondering van Hongarije en Bulgarije zijn de vrouwelijke werkzaamheidsgraden in Centraal- en Oost-Europa hoger dan in de EU-lidstaten.

Werkgelegenheid

De aanpassing aan een veranderende economie ging gepaard met *zwaar jobverlies*. Vooral Bulgarije, Estland, Letland en Hongarije kregen het hard te verduren de voorbije 10 jaar. De meeste jobs gingen verloren in de beginfase van de transitie. Vanaf 1993 herpakten de meeste landen zich, zij het dat de verliezen nooit volledig werden gecompenseerd. Bijgevolg blijft de arbeidsmarkt er op een laag pitje draaien.

Dat de economische structuur aan het veranderen is in Centraal- en Oost-Europa werd al meermaals aangehaald. *Agrarische en industriële werkgelegenheid namen af* en dit verlies werd veelal gecompenseerd met *nieuwe jobs in de dienstensectoren*, maar niet overall. In Roemenië staat de primaire sector in voor 43% van de totale werkgelegenheid. Hier steeg het aantal jobs zelfs nog de voorbije jaren. Deze stijging kan worden verklaard door de

harde tijden die het land doormaakte waardoor de landbouw overbleef als één van de weinige zekere bronnen van inkomen en voedsel. Gelijkaardige trends werden ook vastgesteld in Bulgarije en Litouwen, waar het aandeel jobs in de landbouw respectievelijk 26 en 20% bedraagt. Ter vergelijking: in het Vlaams Gewest nam de primaire sector in 2000 amper 1,3% van de totale werkgelegenheid voor haar rekening.

Dat de *industriële werkgelegenheid* daalt, is op zich geen abnormale evolutie; ook in vele Westerse landen stagneert of daalt het aantal jobs in de industrie. Problematisch wordt het pas als een aanzienlijk deel van de economie is gebaseerd op de secundaire sector en het banenverlies er niet voldoende gecompenseerd wordt door de opkomst van nieuwe sectoren. Ondanks het zware jobverlies in de industrie in Centraal- en Oost-Europa, blijft het percentage industriële werkgelegenheid er hoog in vergelijking met de West-Europese landen. Zo is maar liefst 40% van alle jobs in Slovenië, Tsjechië en Slovakije te situeren in de industrie. In Hongarije en Estland bedraagt dit aandeel ongeveer 33%, waarmee deze landen min of meer aansluiten bij het Vlaams Gewest, waar de industriële werkgelegenheid een aandeel van 30% kende in 2000. In Letland en Litouwen bedraagt dit aandeel 25%.

De *dienstensectoren* zouden het jobverlies in de landbouw en industrie kunnen compenseren. In die landen waar het transitieproces vlot verloopt, zoals in Roemenië en Bulgarije, creëert de dienstensector inderdaad nieuwe banen. In Estland, Letland en Hongarije doen de dienstenactiviteiten het zelfs zo goed dat deze landen stilaan eenzelfde economisch model vertonen als de Zuid-Europese landen. Niet alle landen evolueren echter in hetzelfde tempo en in sommige landen blijft het jobverlies nog steeds zwaarder doorwegen dan de jobcreatie. Bovendien blijft de groei van de dienstensectoren, waar die aanwezig is, uiterst bescheiden in absolute cijfers.

Werkloosheid

Werkloosheid is een *aanhoudend probleem* geworden in de Centraal- en Oost-Europese landen. De stijging van het aantal werklozen is te wijten

aan collectieve ontslagen in de mijnbouw, de metaal- en textielsector, aan het wegvallen van de garantie op levenslang werk in vele geprivatiseerde bedrijven en aan de intrede van de babyboom-generatie op de arbeidsmarkt.

Vooral in 1993 bereikte het aantal werklozen een nooit geziene top, om dan geleidelijkaan terug te dalen tot 1997. Deze daling was trouwens niet te danken aan een stijgende jobcreatie, maar wel aan een toenemend aantal personen dat definitief de arbeidsmarkt verliet en dus uit de werkloosheidsstatistieken verdween. In 1998 begon de werkloosheid terug aan te groeien, zij het in elk land op zijn eigen tempo. In 2000 zorgt dit voor erg uiteenlopende werkloosheidsgraden (berekend als het aandeel werklozen in de beroepsbevolking) gaande van 6,6% in Hongarije en 19,1% in Slovakije. Ondanks deze interlandelijke verschillen, laat de werkloosheid zich door dezelfde patronen kenmerken: binnen elk land worden sommige regio's sterker getroffen door de werkloosheid dan andere, is er een lage interregionale mobiliteit, neemt de langdurige werkloosheid toe en zijn vrouwen, jongeren, laaggeschoolden, minderheden en andere risicogroepen stevast de eerste slachtoffers.

Tabel 2.

Werkloosheidsgraad in de Centraal- en Oost-Europese landen (2000).

	Man	Vrouw	Totaal
EU-15	7,1	9,8	8,3
België	5,7	8,9	7,1
Vlaams Gewest	3,2	5,8	4,3
Bulgarije	16,8	15,9	16,4
Estland	15,0	11,9	13,5
Hongarije	7,2	5,8	6,6
Letland	15,3	13,5	14,4
Litouwen	18,2	13,5	15,9
Polen	14,9	18,7	16,7
Roemenië	8,2	7,1	7,7
Slovakije	19,5	18,6	19,1
Slovenië	7,0	7,2	7,1
Tsjechië	7,4	10,6	8,9

Bron: Eurostat, Europese Commissie 2000, Steunpunt WAV.

Regionale verschillen

Regionale verschillen in werkloosheid zijn in Centraal- en Oost-Europa vaak toe te schrijven aan de eenzijdigheid van de economische activiteiten vóór de transitie. Vele gebieden hebben jaren geteerd op één bepaalde sector, bijvoorbeeld de wapenindustrie, de mijnbouw of de textielsector. Wanneer deze activiteiten wegvallen, valt de betreffende regio plots in een zwart gat met hoge werkloosheidscijfers tot gevolg. Ook de lage interne mobiliteit, versterkt door gebrek aan betaalbare huisvesting, hoge transportkosten en erbarmelijk openbaar vervoer, draagt bij tot de grote regionale verschillen.

De laagste werkloosheidscijfers vindt men logischerwijs dan ook in die, vaak verstedelijkte regio's waar de economische diversiteit groot is: met opkomende dienstensectoren, met meerdere soorten industriële activiteit, met goede toeristische en vrijetijdsmogelijkheden en met goede transportmogelijkheden.

Langdurige werkloosheid

Langdurige werkloosheid is ook in de West-Europese landen geen onbekende. In Centraal- en Oost-Europa varieert de grootte van het probleem. In Slovenië is 60% van de werkloosheid langdurig, gevolgd door Bulgarije, Slovakije, Roemenië en Letland waar dit percentage rond de helft van de totale werkloosheid schommelt. Andere landen, zoals Tsjechië, Polen en Litouwen, tellen minder langdurig werklozen. Ter vergelijking: in het Vlaams Gewest was 45,7% van de werkloosheid langdurig.

Vrouwen en werkloosheid

Vrouwen worden vaak harder getroffen wanneer het slecht gaat op de arbeidsmarkt. In Hongarije bijvoorbeeld daalde het aantal jobs ingevuld door vrouwen met 40%, bij mannen was dit 30%. In Estland ging het om respectievelijk 31% en 11%. Dergelijke terugval in vrouwelijke werkgelegenheid weerspiegelt zich niet noodzakelijk in de werkloosheidscijfers, daar vele vrouwen de arbeidsmarkt definitief vaarwel zeggen wanneer ze hun job verliezen. Dit verklaart waarom, in sommige landen, de mannelijke werkloosheidscijfers ho-

ger zijn dan de vrouwelijke, ondanks het gegeven dat meer vrouwen hun job verloren.

Jongerenwerkloosheid

Net als vrouwen, ondervinden jongeren (tussen 15 en 24 jaar) meer problemen op de arbeidsmarkt. Het sterke jobverlies in de beginfase van de transitieperiode alsook het demografische gegeven dat er gewoon steeds meer jongeren zijn om op de arbeidsmarkt in te treden, zorgt voor moeilijkheden. De cijfers liegen er niet om: in vele Centraal- en Oost-Europese landen ligt de werkloosheidsgraad bij jongeren tweemaal zo hoog als de totale werkloosheidsgraad. In Roemenië is dit zelfs driemaal zo hoog en ook de statistieken in Bulgarije, Slovakije en Polen tonen aan dat jongeren een precare groep vormen op de arbeidsmarkt. Hierbij dient opgemerkt dat sommige huidige EU-lidstaten het niet veel beter doen dan de kandidaat-lidstaten. Zo kennen Italië en Griekenland hogere jongerenwerkloosheidscijfers dan onder andere Tsjechië en Hongarije.

Besluit

De Centraal- en Oost-Europese arbeidsmarkt wordt gekenmerkt door diversiteit. Elk land en zelfs elke regio kent zijn eigen problemen en pijnpunten. In het algemeen kan wel gesteld worden dat het jobverlies in de landbouw en industrie wordt gecompenseerd door jobcreatie in de dienstensectoren, hoewel deze nog lang niet zo uitgebreid zijn als gemiddeld in de Europese Unie. Tijdens het voorbije decennium gingen er in Centraal- en Oost-Europa zo'n 8 miljoen jobs verloren, met als gevolg dat enerzijds de langdurige werkloosheid toenam en anderzijds de arbeidsmarkt massaal werd verlaten, vooral door vrouwen. Niet overal is de situatie echter even ernstig en de vastgestelde regionale differentiatie vereist dan ook een sociaal en arbeidsmarktbeleid dat is aangepast aan de noden van elk land.

Eef Stevens
Steunpunt WAV

Noot

1. De andere drie landen zijn Malta, Cyprus en Turkije.